A Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkája és tervei

Elmúlt már annyi idő az Országos Széchényi Könyvtárban működő Módszertani Osztály átszervezése, tehát a Könyvtártudományi és Módszertani Központ létrejötte óta, hogy feladatát, szervezeti kereteit eléggé kialakultnak tekinthetjük és némi tájékoztatást adhatunk mostani munkájáról, terveiről.

Az intézmény munkájának kritikai elemzése, hatékonyságának vagy hasznosságának értékelése nyilván nem valamely belső munkatárs tollára való. Ennek az írásnak csak tájékoztató feladata lehet, amellett legfeljebb arra térhet ki, hogy a központ milyen mértékben követi azokat a célokat, melyek érdekében létrehozták.

A régi Módszertani Osztály túlnyomó részben a közművelődési — azon belül is inkább csak a tanácsi — könyvtárak módszertani gondozásával foglalkozott. Az átszervezéskor ezeket a feladatokat kapta:

— vegyen részt a szocialista művelődéspolitikából folyó könyvtári alapelvek és célkitűzések kidolgozásában és megvalósításában;

— működjön közre a hazai könyvtártudományi kutatómunka tervének kialakításában és végrehajtásában;

— a könyvtártudomány, illetve a könyvtárügy egyes területein maga is végezzen kutatómunkát;

— lássa el a könyvtártudományi tájékoztatás (dokumentáció) országos feladatait;

— szélesítse ki módszertani munkáját, azaz keresse ki a könyvtári tevékenység különböző területein felmerülő feladatokhoz a legcélszerűbb eljárásokat, szervezzen kísérleteket és szolgálja vagy támogassa a bevált gyakorlat elterjesztését;

— vegyen részt a könyvtárosok képzésében, továbbképzésében és — az egyetemi képzéstől eltekintve — annak irányításában.

ALAPELVEK, CÉLOK KIDOLGOZÁSA, KUTATÓMUNKA

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ — amellett, hogy egyes esetekben közvetlenül is közreműködik a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtárosztályának irányító munkájához szükséges irányelvek, programok, tervezetek előkészítésében —, a könyvtárügy, illetve könyvtárpolitika területén végzett tevékenységében a magyar könyvtárügy szervezetének leginkább megfelelő formát igyekszik kikeresni:

Az Országos Könyvtári és Dokumentációs Tanácsnak, mint a Művelődésügyi Minisztérium mellett működő tanácsadó szervnek fő feladatai közé tartozik a könyvtári célok és irányelvek kidolgozása. Nyilvánvalóan az a helyes út, ha a KMK e téren az OKDT-nak vagy szakbizottságainak munkájához kapcsolódik, s minthogy a Tanács, mint társadalmi szerv, nem rendelkezik külön végrehajtó apparátussal, központunk ezen a téren is igyekszik számára segítséget nyújtani.

Könyvtártudományi vonatkozásban a KMK az 1960. évi országos ankétján tisztázta a könyvtártudományi kutatások kereteit, célját és tematikáját. 1962-ben előkészítette a könyvtártudományi kutatások 1963/65. évi programját, melyet az OKDT könyvtártudományi és kiadványi szakbizottsága hagyott jóvá, és azóta is szorosan együttműködik e Szakbizottsággal.

A KMK jellege szerint nem kutatóintézet. A kutató tevékenység csak részbeni feladata. Néhány lényeges kérdés azonban saját kutatási tervében is helyet foglal. Egyebek között elkészíti a távlati tervezés programját. Ehhez még ebben az évben összeállítja, illetőleg tanulmány formájában feltárja a települési viszonyoknak, a lakosság számának, összetételének alakulására vonatkozó, a könyvtári tervezés szempontjából nélkülözhetetlen adatokat, kidolgozza a könyvtárak telepítésének alapvető normatíváit. Ebből a munkából elsőként a közművelődési könyvtárak elhelyezési és berendezési normái készültek el az OKDT könyvtárigazgatási szakbizottsága szá-

mára. A könyvtárügy különböző területeire vonatkozó telepítési, elhelyezési normák teszik lehetővé a könyvtártelepítési irányelvek és a könyvtári távlati fejlesztési tervek részletes kidolgozását. A munka számtalan csatornán fut össze. Ennek része pl. a községi fejlesztés irányának kialakítása, körzeti rendszer kikísérletezése a kis lélekszámú községekben, a különféle könyvellátási formák (letét, művelődési autó, bibliobusz) hatékonyságának, gazdaságosságának vizsgálata stb.

Bár a KMK műhelyét nagy tudományos szintézisek eddig még nem hagyták el, s a szocialista könyvtárelmélet kialakításában, illetve továbbfejlesztésében is több a tartozásunk, mint az eredményünk, a konferenciák rendszerével mégis eléggé hathatós elvi, elméleti segítséget nyújtunk egyes fontos könyvtárpolitikai kérdések tisztázásához. (Pl. gondoljunk a Szegeden rendezett egyetemi könyvtári konferenciára, vagy a gödöllői országos bibliográfiai munkaértekezletre.) A KMK ezeket a konferenciákat is az Országos Könyvtári és Dokumentációs Tanáccsal együtt rendezte. A konferenciák előkészítése szakirodalmi szemlékkel történt. A KMK most is ilyen jellegű szakirodalmi szemlét készít könyvtárügyünknek talán legfontosabb témaköréből, a tudományos és szakkönyvtárak korszerű szervezetéről. Bár a konferenciák rendszere jól bevált, elmarasztalható a központ, hogy az utolsó években terveiből kimaradtak ezek a tanácskozások. Jogos a bírálat a megyei könyvtárigazgatók számára régebben rendszeresen tartott konferenciák elmaradásáért is. Az a fórum, amely élénk és heves vitákkal alakította közművelődési hálózatunkat, évek óta hallgat, holott az új megyei könyvtárvezetők útkereséséhez nem elegendő egy-két útmutató, vagy alkalmi tanácsadás. Az idei év egyik lényeges feladata e konferenciák folytatása. Az idei konferenciákon a megyei könyvtárügynek a könyvtári rendszerben elfoglalt helyét, funkcióit, szervezetét, módszertani tevékenységét és a megye területén vállalt összefogó szerepét kívánjuk tisztázni.

A tudományos és szakkönyvtárak vonatkozásában a KMK a könyvtárak és a dokumentáció kapcsolatáról folytat széleskörű elemzést, amelynek eredményeképpen átfogó tanulmányban tárja fel e kapcsolatokat a hazai és a külföldi szakirodalom, tanulmányi jelentések, külföldi jogszabályok alapján, valamint a különböző szakemberek véleményének összegyűjtése révén.

A KMK-ban végzett kutatótevékenységnek új ága az irodalom hatásfokának vizsgálata. Ebben a munkában a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár jár elöl, eddigi eredményei figyelemreméltóak. A vizsgálat országos kiterjesztése, melyet külső kutatók segítségével, valamint a Kiadói Főigazgatósággal és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárral együttműködve végzünk, remélhetőleg jó hatással lesz az olvasószolgálat és irodalompropaganda további fejlődésére.

Az 1964. év nagy feladatai között van a reprezentatív statisztika rendszerének és módszereinek kimunkálása. Mi ugyan büszkélkedünk, hogy könyvtári statisztikai adatszolgáltatásunk — különösen a tanácsi hálózatokban — mennyire részletes, annál kevésbé lelkesednek érte az egyes hálózati központok, amelyekre a statisztika igen nagy és sok vonásban túlzottnak érzett követelményeket támaszt. A munka leegyszerűsítése csak attól várható, hogy bizonyos területeken a reprezentatív statisztika feleslegessé teszi egyes adatok országos gyűjtését. Bár egynéhány helyen folynak már kísérletek, de olyan rendszer, amely a könyvtárakat a mostani nagy terhektől megváltaná, még nem alakult ki.

DOKUMENTÁCIÓ

Ha valamely téren ki lehet mondani, hogy a KMK az egyetemes magyar könyvtárügy szolgálatában álló intézmény, elsősorban könyvtártudományi tájékoztató munkájából tűnik ez ki. A módszertani osztály már az átszervezés előtt is fontos feladatot látott el a külföldi irányzatok és gyakorlat megismertetésében, a szakirodalom — elsősorban a folyóiratcikkek — fordítása és publikálása révén. Ennek a munkának kiszélesítése az átszervezés óta még inkább szembetűnő. Folyóiratának, a *Könyvtári Figyelő*-nek jellege megváltozott, fordításokat közlő lapból referáló lappá vált, s ebben az évben tervébe vette, hogy hazai tanulmányokat, vitára kerülő tervezeteket is közread a könyvtáros közvélemény tájékoztatására. A *Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom* c. kurrens könyvtártudományi bibliográfiáját nemcsak a könyvtártudományi kutatók vagy az oktatószemélyzet, hanem a gyakorló könyvtárosok is gyakran használják és egyre használtabbá válik. Ez a bibliográfia mintegy háromszáz külföldi könyvtártudományi folyóirat és egyéb periodikus kiadvány cikkeiről magyar nyelvű *címfordítást* és sok esetben *annotációt* vagy *referátumot* is ad. Emellett közli az összes magyar folyóirat könyvtári vonatkozású cikkeinek címleírását angol- és orosz nyelvű címfordítással. Tájékoztatást ad a magyar könyvtártudományi könyvekről és azokról a nem publikált dokumentumokról (jelentések, beszámolók stb.), melyek a Könyvtártudományi Szakkönyvtár állományában vannak.

Egyre többen ismerik fel, hogy a régi „szájbarágós" módszerek helyett, a központi, kész receptek helyett előtérbe kerül a korszerű tájékoztatás, amelynek alapján az egyes hálózati központok önálló tevékenységet fejtenek ki, s önállóan végzik hálózatukban a módszertani fejlesztést és racionalizálást. A könyvtári újítók, korszerűsítők munkájának jórészében benne van a KMK tájékoztató, dokumentációs munkája.

A hazai könyvtárakra vonatkozó hírlapirodalom dokumentációja a *Könyvtári Tájékoztató a Magyar Hírlapok Cikkeiről* c. kiadványában történik. A Tájékoztató szerkesztésében, illetve anyaggal való ellátásában egyes megyei könyvtárak is részt vesznek. Nagy jelentőségű kiadványa lesz a központnak az 1945—1960. évek anyagát felölelő retrospektív könyvtártudományi bibliográfia is, amely még az év folyamán megjelenik.

A kiadványokról szólva érdemes még megemlíteni néhányat a készülőkből. Ilyen a *Könyvtári Minerva*, a magyar könyvtárak részletes címjegyzéke és ismertetése, amely regisztrálja a különböző típusú könyvtárakat, róluk adatszerű tájékoztatást nyújt, és ezzel elősegíti a könyvtárak együttműködését mind hazai, mind külföldi viszonylatban.

Régi hiányt pótol az ODKT sorozatában megjelenő, eddig eléggé fel nem tárt, magyar könyvtári adatokat tartalmazó statisztikai adattár és jónehány képzési kézikönyv és segédkönyv is. Az idén végre megjelenik a kis könyvtárak kezelési szabályzata, hiszen a régi már jórészt elavult.

MÓDSZERTANI MUNKA

A közművelődési könyvtárakat megfelelő színvonalon és idejében tájékoztatni kell a megjelenő művekről és különösen a kisebb könyvtárakat segíteni a legfontosabb irodalom kiválasztásában. A KMK a községi és a szakszervezeti könyvtárak számára a Könyvtárellátó jegyzékein évek óta jelöli a törzsanyagot és a javasolt irodalmat. Ez a segítségnyújtás azonban önmagában nem kielégítő. Már két év óta tervezzük, hogy a könyvek megjelenésével egyidőben részletes ismertetést adunk a legfontosabbakról, hogy a könyvtárosoknak a vásárlásra vonatkozó útmutatást nyújtsunk, sőt bizonyos mértékig a könyvtári olvasókat is tájékoztassuk az új könyvek tartalmáról, értékéről. Most már remélhetjük, hogy júliusban megindul a folyóirat a Könyvtárellátóval közös kiadásban. E vállalkozással szeretnénk elérni, hogy mire a könyvek a könyvkereskedések kirakatában megjelennek, már sor kerüljön megrendelésükre is. Így enyhül a könyvtárosok panasza, hogy a Könyvtárellátó nem tudja elég gyorsan a könyvtárakba juttatni a megjelent könyveket. Az új könyvekről tájékoztató lap mellett a könyvtárak a szabadpolc könyveibe ragasztható annotációkat, albumok céljára felhasználható összefűzhető, tárgykörök szerint összeállítható, megfelelő ismertetéssel látott, illusztrált lapokat külön is kapnak majd. Elsősorban a községi könyvtárosok állománygyarapításának segítésére készül a községi könyvtárak törzsanyagának annotált jegyzéke. A helybenolvasás egyre nagyobb méretű elterjedésével, a segéd-, illetve kézikönyvtárak kialakítása áll most a nagyobb közművelődési könyvtárak érdeklődésének homlokterében. Ehhez a KMK kézikönyvtári füzetek megjelentetésével próbál segítséget adni. A megyei könyvtárak számára kiadott sorozat után most a járási és városi könyvtárakon a sor.

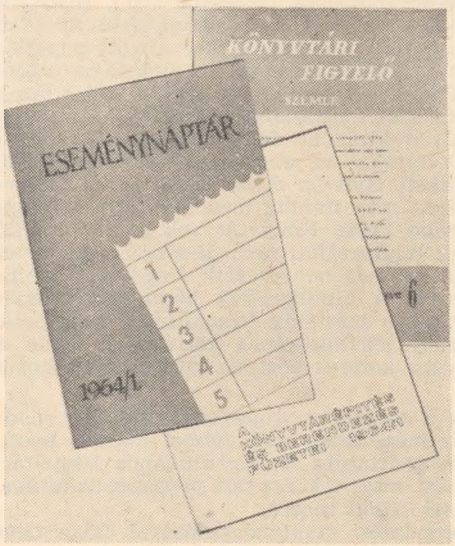

A különféle publikációk — tájékoztatók, módszertani, oktatási stb. — mellett a módszertani tevékenységnek lényeges részét alkotja a hálózati központok, illetve a könyvtárak rendszeres látogatása tapasztalatszerzés céljából. Nyilvánvaló, hogy a módszertani útmutatások egyik leglényegesebb forrása a közvetlen tapasztalat. A KMK ezért az egyes hálózati központok (Tudományos akadémiai, mezőgazdasági, orvosi, műszaki) módszertani részlegeivel közös programot kíván összeállítani abból a célból, hogy a hálózati központok kölcsönösen átvegyék a más hálózatokban sikerrel alkalmazott tapasztalatokat. A KMK az érdekeltekkel közö-

sen dolgozta ki a vállalati szakkönyvtári minimum tervezetét is. Ezen felül a tudományos és szakkönyvtárak legégetőbb problémáinak megtárgyalására tervbe vesszük — az érdekelt felhasználók széleskörű bevonásával rendezendő — olyan konferenciákat, amelyek a közlések leghatékonyabb könyvtári és dokumentációs módszereit tárgyalják meg.

A közművelődési könyvtárak régebbi rendszeres látogatása egyrészt a munka kiszélesedése, másrészt a megyei könyvtárak kifejlődése, önállósodása következtében rapszodikussá vált. Jogos szemrehányás, bírálat érhet bennünket, hogy voltak jobban látogatott területek és voltak hálózatok, melyeket egész éven át alig nézett meg valaki. A KMK munkájában új szín a megyei felelősök megjelenése: egy-egy munkatárs havonta több napot tölt a számára kijelölt megyében, megismeri az egész könyvtári hálózatot, tapasztalatokat gyűjt, útmutatást ad, ahol szükséges, az egyes kérdések szakelőadóival együttműködve, hiszen sok a tartozásunk az egyes szakterületeken nyújtott útmutatások tekintetében is. A közművelődési könyvtárak katalógusrendszere sok tekintetben szintén revízióra szorul. A járási könyvtárak katalógusai sem alakultak még ki végleges formában. Nehéz szívvel kell bevallanunk, hogy a központi elvi iránymutatás éppen abban az időben gyengült meg, amikor az egyes megyékben már magas színvonalú feldolgozó munka alakult ki. Ezen a területen lényeges változást remélünk. A közművelődési gyakorlatban egyre inkább előtérbe kerülő tárgyszókatalógus-szerkesztési irányelvek kidolgozása most fejeződött be, elkészült a közepes nagyságú könyvtárak számára szolgáló tárgyszójegyzék, s még ebben az évben néhány megyei és járási könyvtár megkezdi tárgyszókatalógusának kiépítését. Régi tartozásunk a folyóiratok kezelésére vonatkozó egységes útmutatás kiadása is, hiszen egyes közművelődési könyvtárak ma már száznál is több folyóiratot járatnak. A megyei könyvtár szervezeti szabályzatának megjelenésével egyidejűleg készülnek a különböző könyvtártípusok mintamunkarendjei. A kiemelt községi könyvtárak munkarendjét a könyvtárigazgatási szakbizottsággal közösen dolgoztuk ki.

A tanácsi könyvtárak olvasóinak több mint 40%-át kitevő gyermekolvasótábor ellátása ma még nem kielégítő. Csak azok a gyermekek vannak jobb helyzetben, akik a fejlettebb városi gyermekkönyvtárakat és gyermekrészlegeket látogatják. Módszertani munkánknak egyik ilyen fontos ága a gyermekkönyvtári hálózat további fejlesztése útmutatók és évenként megrendezésre kerülő országos tapasztalatcsere útján, másrészt azoknak a módszereknek elterjesztésével, amelyek a községi könyvtárak kedvezőtlenebb viszonyai közt is lehetővé teszik a gyermekekkel való alaposabb foglalkozást.

Az utóbbi évben már nagyobb teret kapott a KMK tevékenységében a könyvtári munka gazdaságosságának vizsgálata. Kísérleteket indítottunk a könyvtári ügyvitel egyszerűsítésére, a munkaszervezés racionálisabbá tételére és új kölcsönzési rendszerek bevezetésére.

Néhány szót szánhatunk a KMK-nak a könyvtári propaganda területén vállalt szerepére is. Noha a kis könyvtárak propaganda munkájáról terjedelmesebb összefoglalót szándékozunk kiadni 1964-ben, a könyvtárak mégis jogosan kifogásolják, hogy nélkülözik a központi propaganda nyomtatványokat (plakátok stb.). Bizonyos megyei könyvtárak és szakszervezeti központok külön-külön erőfeszítései nyomán megjelenik ugyan egy-egy plakát, de központi plakát évek óta nem látott napvilágot. Érthető, hogy a könyvtárak szívesen látták a KMK negyedéves eseménynaptárához kapcsolódó szemléltető propaganda kiadványt. Különösen a kisebb könyvtárak dolgozóinak nagy gond a kiállítások illusztrálása, feliratainak készítése, és ehhez a megfelelő adatok beszerzése. Igen sok helyen kitűnően felhasználják negyedéves eseménynaptárunkat, de láttunk olyan könyvtárakat is, ahol „gondosan" lerakják, mert láthatólag nem tudják, mit kell vele kezdeni. Nyilván ebben egyes járási könyvtárak módszertani dolgozói is hibásak. Emellett még mindig megoldatlan a bibliográfiák országos kiadása. Sem a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár sok kitűnő ajánló bibliográfiája, sem a nagyobb szakkönyvtárak bibliográfiái nem jelennek meg olyan példányszámban, amilyenre szükség volna. Eddig még nem tudtuk megoldani a bibliográfiák rendszeres központi terjesztését sem. A bibliográfiák kiadásának összehangolása terén végzett eddigi munkánk bizonyos mértékig formálisnak tekinthető.

A könyvtárak propagandája, a könyvtárügy jelentőségének köztudatba vitele is eléggé elhanyagolt kérdés volt eddig. Bár szerény keretek közt, de javulás mutatkozik e téren is.

A sajtó, a televízió, a rádió bekapcsolása a könyvtári propagandamunkába rendszeresen folyik, s egyre inkább érezhető. Természetesen még többet kellene tenni, például szükséges volna könyvtári kisfilmek gyártására is. Az általános könyvtári propagandaközpont kialakítása még nem történt meg, a könyvtári propagandamunka, sajnos, még ma is jórészt a könyvtárak keretei között mozog.

Úgy véljük, hogy könyvtárépítési és berendezési szaktanácsadásával talán nem

végzett eredménytelen munkát a KMK. Ez a terület is jó példa az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanáccsal való jó együttműködésre. A munka ennek könyvtárépítési és berendezési szakbizottságával együtt folyik. Az eddigi munkát azonban lényegesen ki kell szélesítenünk. A könyvtárak ma már kész bútorokat, műszaki rajzokat várnak tőlünk. A típusbútorok közül a legfontosabbak (a szabadpolcok, állványok különböző változatai) ott állnak már a KMK könyvtárában, a szakértők jóvá is hagyták őket. Most már a kereskedelmen a sor. Szita Ferenc és Lipták Pál kezdeményezései után most a KMK is kiad néhány könyvtárépítési és berendezési útmutatót. Ha valamely jól sikerült könyvtári építkezést látunk, annak alaprajzát, illetve a jól bevált bútordarabok képét, leírását, esetleg műhelyrajzát közreadjuk, emellett folytatjuk a bútor-típustervek készítését is.

OKTATÁS, TOVÁBBKÉPZÉS

A KMK fontos feladata a könyvtárosok képzése és továbbképzése. Az egyetemet, illetve főiskolát nem könyvtárszakon végzettek részére átmenetileg szervezett felsőfokú kiegészítő tanfolyamokon 1961—62-ben összesen 36 könyvtáros szerzett *felsőfokú* képesítést.

A *középfokú* könyvtárosi munkakörökre képesítő tanfolyamok központi szervezése 1959-ben kezdődött meg, előbb 2 éves, majd 2 és ½ éves szaktanfolyamok formájában. Az oktatás a Művelődésügyi Minisztérium által megbízott 8 tankönyvtárban folyik, nagyobb részben levelező, kisebb részben esti tagozaton.

A tanfolyamokon 1962-ig 617 könyvtáros tette le a képesítő vizsgát (1963-ban nem volt képesítő, a tanfolyam időtartamának időközbeni emelése miatt.) 1964-ben újabb 250 hallgató vizsgázik. A szaktanfolyamok hallgatólétszáma az 1963/64-es tanévben összesen *1080* fő. Az oktatási osztály oktatási tanterveket és tankönyveket ad ki, végzi a tanárok módszertani továbbképzését, emellett több mint 400 hallgatóval közvetlen oktató munkát is végez. (A tanítóképzőkben létesült népművelő-könyvtáros tagozat irányítása kívül esik hatáskörén, csupán a tanterv kidolgozásában vett részt és ma is ellátja az ott folyó oktatást a könyvtáros szaktantárgyak jegyzeteivel.)

A nem főhivatású könyvtárosok *alapfokú* képzését a KMK irányítja, a tanfolyamokat és vizsgákat pedig a hálózati központ szervezi. A KMK dolgozza ki a tanácsi hálózat számára az alapfokú képzés tanulmányi és vizsgarendjét, s látja el jegyzetekkel a tanfolyamokat. Ez a képzés a tanácsi és a szakszervezeti hálózatban 1961-ben indult meg országosan, azóta a tanácsi és szakszervezeti hálózatokban több mint 3000 tiszteletdíjas és társadalmi munkás könyvtáros tett alapfokú vizsgát.

A könyvtárosok szakmai továbbképzése országosan kidolgozott terv szerint a jövő évben kezdődik. A tervet a KMK dolgozta ki, és annak végső vitájára ez év tavaszán kerít sort az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács.

*

Befejezésül érdemes még néhány szót szólni kapcsolatainkról is. Régebben egy kissé önmagában néztük a könyvtárügyet és nem mindig a művelődésügy egészében. Új szín a munkánkban, hogy néhány könyvtárat, művelődési házat közösen tanulmányoztunk a *Népművelési Intézet*tel. Néhány közös útmutatót is dolgoztunk ki. Reméljük, ez a közös program termékenyítően hat mindkét munkaterületre.

Igyekszünk erősíteni kapcsolatainkat testvérintézményeinkkel is. Szolgáltatásainkat csak akkor tehetjük hatékonyabbá, ha jól megismerjük, hogy dolgoznak a szocialista országok könyvtártudományi és módszertani intézményei. A tanulmányutakon felül szükség van szervezettebb kapcsolatok kiépítésére is. Februárban résztvettünk a könyvtárépítők és berendezők prágai konferenciáján, amelyet a csehszlovák módszertani központ szervezett meg, 1964 őszén pedig a szocialista országok módszertani központjainak nemzetközi megbeszélését rendezzük meg Budapesten. Ettől nemcsak azt reméljük, hogy a magunk munkája megjavul, hanem azt is, hogy a magyar könyvtárügyet jobban megismerik a testvérországok.

Sallai István

PÁLYÁZAT

Tiszanána Községi Tanács VB főhivatású községi könyvtárosi állásra hirdet pályázatot. Könyvtárosi képesítéssel és gyakorlattal rendelkezők előnyben részesülnek.